

درسنامه

# تفوق برای عمومی

جلد نخست

محسن نژاد امان ارشاد

نژادامان ارشاد، محسن، ۱۳۶۲ -

ایران. قوانین و احکام

.Iran, Laws, etc

درسنامه حقوق جزای عمومی ۱/ محسن نژادامان ارشاد .

پوشهر: والا نگار، ۱۳۹۷.

ص ۲۶۴.

۹۷۸-۶۰۰-۹۷۰۰۷-۴-۵

فیبا

کتابنامه.

حقوق جزا -- ایران

Criminal law -- Iran

آیین دادرسی جزایی -- ایران

Criminal procedure -- Iran

۱۳۹۷ ۴/۴۰ / KMH

۳۳۵/۵۵

۵۰۸۶۶۴۹

سرشناسه:

عنوان قراردادی:

عنوان و نام پدیدآور:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

شابک:

وضعیت فهرست نویسی:

یادداشت:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

رده بندی کسره:

رده بندی نویسی:

شماره کتابشناسی ملی

## درسنامه حقوق جزای عمومی ۱/

مؤلف: ..... محسن نژادامان ارشاد

ناشر: ..... انتشارات والانگار

ویراستار: ..... خانم زهره باشتی زاده

صفحه آرایی: ..... مؤسس، رستا، کتاب؛ احمد مؤتمنی

گرافیک: ..... علی. صاد

نوبت چاپ: ..... اول / بهار ۱۳۹۷

شمارگان: ..... ۵۰۰ نسخه

قطع و تعداد صفحات: ..... وزیری، ۲۶۴ صفحه

قیمت: ..... ۱۸۰۰۰ تومان

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤلف است

## فهرست مطالب

|                  |                                                                 |
|------------------|-----------------------------------------------------------------|
| ۲۱               | مقدمه                                                           |
| ■ درس اول: کلیات |                                                                 |
| ۲۵               | مفهوم حقوق                                                      |
| ۲۶               | مفهوم جزا                                                       |
| ۲۷               | مفهوم عمومی                                                     |
| ۲۸               | تقسیم‌بندی حقوق جزا                                             |
| ۲۹               | تعریف حقوق جزای عمومی                                           |
| ۳۱               | وابستگی‌های حقوق جزای عمومی                                     |
| ۳۱               | الف) وابستگی به دیگر رشته‌های حقوق جزا (درون‌رشته‌ای)           |
| ۳۱               | ۱. وابستگی به ائین دادرسی کیفری                                 |
| ۳۱               | ۲. وابستگی به حقوق جزای اختصاصی                                 |
| ۳۲               | ۳. وابستگی به حقوق جزای بین‌الملل                               |
| ۳۲               | ب) وابستگی حقوق جزای عمومی به دیگر رشته‌های حقوق (برون‌رشته‌ای) |
| ۳۲               | ۱. وابستگی به حقوق اساسی                                        |

۲. وابستگی به حقوق اداری ..... ۳۳
۳. وابستگی به حقوق مدنی ..... ۳۳
۴. وابستگی به حقوق تجارت ..... ۳۴
- ج) وابستگی به سایر رشته‌ها ..... ۳۴
۱. حقوق جزا و جرم‌یابی ..... ۳۴
۲. حقوق جزا و جرم‌شناسی ..... ۳۵
۳. حقوق جزا و علم اخلاق ..... ۳۶
- ویژگی‌های حقوق جزا ..... ۳۷
۱. وجود ضمانت اجراها، خاص ..... ۳۷
۲. آمره بودن و الزامی بودن قوانین کیفری ..... ۳۷
۳. کلی و عام بودن قوانین کیفری ..... ۳۷
۴. سرزمینی بودن قواعد حقوق جزا ..... ۳۷
۵. شخصی بودن قواعد حقوق جزا ..... ۳۷
- منابع حقوق جزا ..... ۳۷
- الف) منابع اصلی یا الزامی حقوق جزای عمومی ایران ..... ۳۸
۱. قانون ..... ۳۸
۲. آئین‌نامه‌ها «مصوبات قوه مجریه» ..... ۳۹
۳. معاهدات بین‌المللی ..... ۴۰
۴. رویه قضایی به معنای اخص «آرای وحدت رویه» ..... ۴۰
- مثال الزام معنوی ..... ۴۰
- مثال الزام قانونی ..... ۴۱
۵. منابع فقهی یا فتاوای معتبر ..... ۴۲
- ب) منابع فرعی و ارشادی حقوق جزای عمومی ..... ۴۲

پرسش‌های درس اول ..... ۴۳

## ■ درس دوم: تحولات تاریخی بنیادها و اندیشه‌های حقوق جزا

تحولات تاریخی بنیادهای حقوق جزا در جوامع گوناگون ..... ۴۵

۱. دوره‌ی انتقام خصوصی ..... ۴۵

۲. دوره‌ی تعدیل نسبی انتقام خصوصی ..... ۴۶

تعدیل رامت ..... ۴۶

قانون تمایز ..... ۴۶

قاعده‌ی تسلیم، رزم به رزم ..... ۴۶

محدودیت انتقام در زمان مکان خاص ..... ۴۷

۳. دوره‌ی تعدیل کلی انتقام خصوصی و تحول جامعه به سمت دادگستری عمومی ..... ۴۷

تحولات تاریخی بنیادهای حقوق جزا در ایران ..... ۴۷

۱. دوره‌ی باستان تا طلوع اسلام ..... ۴۷

۲. دوره‌ی اسلام تا مشروطیت ..... ۴۸

الف) تقسیم‌بندی جرایم در نهاد اسلام ..... ۴۹

ب) اثین رسیدگی و منابع قضاوت ..... ۵۰

اصول حاکم بر جرائم و مجازات‌ها در اسلام ..... ۵۰

۱. اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها ..... ۵۰

۲. اصل تساوی مجازات‌ها ..... ۵۱

۳. اصل شخصی بودن مجازات‌ها ..... ۵۲

۳. دوره‌ی مشروطیت تا عصر حاضر ..... ۵۲

تحولات تاریخی اندیشه‌های حقوق جزا؛ مکاتب ..... ۵۴

۱. مکتب فایده‌ی اجتماعی (کلاسیک) ..... ۵۵

- ۵۵..... ژان ژاک روسو
- ۵۶..... سزار بکاریا
- ۵۷..... اصول افکار سزار بکاریا
- ۵۷..... الف) ضروری بودن مجازات
- ۵۷..... ب) یقینی بودن و قاطعیت مجازات
- ۵۷..... ج) فایده‌ی اجتماعی مجازات
- ۵۸..... نتایج افکار سزار بکاریا
- ۵۸..... پیشنهادی سزار بکاریا در عرصه‌ی حقوق جزا
- ۵۹..... ژرمی بنتام
- ۵۹..... انتقاد بر مکتب فایده‌ی اجتماعی یا کلاسیک
- ۵۹..... ۲. مکتب عدالت مطلق یا عدالت آماری
- ۶۰..... انتقاد به نظریه‌ی کانت و مکتب عدالت مطلق
- ۶۱..... ۳. مکتب نئوکلاسیک یا سازش عدالت و فایده‌ی اجتماعی
- ۶۱..... عقاید آنها
- ۶۱..... نتایج مکتب نئوکلاسیک
- ۶۲..... انتقاد وارده بر سیستم مکتب نئوکلاسیک
- ۶۲..... الف) نادرست بودن مبانی فکری
- ۶۲..... ب) غلط بودن فرضیه‌ها در عمل
- ۶۲..... ج) عدم توجه به شخصیت بزهکار
- ۶۲..... ۴. مکتب تحصیلی، تحقیقی یا اثباتی ایتالیایی
- ۶۳..... بنیان‌گذاران و سرمداران مکتب تحقیقی اثباتی
- ۶۳..... عقاید مکتب تحقیقی
- ۶۳..... الف) جبری بودن پدیده‌ی بزهکاری

|    |                                                                          |
|----|--------------------------------------------------------------------------|
| ۶۴ | ب) عقیده‌ی عدم مسؤولیت اخلاقی بزهکار                                     |
| ۶۴ | مفهوم حالت خطرناک                                                        |
| ۶۵ | عدم قابلیت انطباق اجتماعی                                                |
| ۶۵ | نتایج مکتب تحقیقی اثباتی                                                 |
| ۶۶ | انتقادات وارده بر مکتب تحقیقی اثباتی                                     |
| ۶۶ | ۵. مکتب دفاع اجتماعی «هماهنگی اندیشه‌ها برای یافتن حقیقت»                |
| ۶۷ | ا) دفاع اجتماعی بر مبنای تهدید جمعی «مکتب اثباتی انتقادی»                |
| ۶۷ | دوم: دفاع اجتماعی بر مبنای تجربه «مکتب اصالت عمل کیفری»                  |
| ۶۷ | سوم: دفاع اجتماعی ترکیبی «مکتب آدولف پرنس»                               |
| ۶۸ | انتقاد به این مکتب                                                       |
| ۶۹ | چهارم: دفاع اجتماعی بر مبنای دفاع از فرد «مکتب نفی حقوق جزا»             |
| ۶۹ | الف) اصول مکتب نفی حقوق جزا                                              |
| ۶۹ | ب) نتایج مکتب نفی حقوق جزا                                               |
| ۷۰ | انتقاد واردشده بر مکتب نفی حقوق جزا                                      |
| ۷۰ | پنجم: دفاع اجتماعی بر مبنای دفاع از فرد و جامعه «مکتب دفاع اجتماعی جدید» |
| ۷۰ | الف) اصول مکتب دفاع اجتماعی جدید                                         |
| ۷۱ | ب) نتایج مکتب دفاع اجتماعی جدید                                          |
| ۷۳ | پرسش‌های درس دوم                                                         |

#### ■ درس سوم: جرم و عناصر تشکیل دهنده‌ی آن (عنصر قانونی)

|    |                            |
|----|----------------------------|
| ۷۵ | جرم از نگاه قرآن           |
| ۷۶ | جرم از دیدگاه فقهی         |
| ۷۷ | جرم از دیدگاه جامعه‌شناختی |

|    |                                                     |
|----|-----------------------------------------------------|
| ۷۸ | دیدگاه قانون نسبت به جرم                            |
| ۷۸ | ارکان یا عناصر تشکیل دهنده‌ی جرم                    |
| ۷۹ | گفتار اول: رکن یا عنصر قانونی                       |
| ۸۰ | چند نکته پیرامون اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها  |
| ۸۱ | اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها در منابع اسلامی   |
| ۸۱ | ۱. در آیات قرآن                                     |
| ۸۱ | ۲. در سایر موارد                                    |
| ۸۴ | اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها در قوانین         |
| ۸۴ | ۱. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران               |
| ۸۴ | ۲. در قانون مجازات اسلامی                           |
| ۸۵ | انتقادات وارده بر اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها |
| ۸۵ | الف) غیر کافی بودن اصل                              |
| ۸۵ | ب) عدم توجه به شخصیت منحرف بزه‌کار                  |
| ۸۸ | پرسش‌های درس سوم                                    |

#### ■ درس چهارم: آثار عنصر قانونی جرم یا اصل قانونی بودن جرم

|    |                                                       |
|----|-------------------------------------------------------|
| ۹۱ | آثار عنصر قانونی یا اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها |
| ۹۱ | ۱. تفسیر مضیق قوانین جزایی                            |
| ۹۴ | نتایج تفسیر مضیق قوانین کیفری                         |
| ۹۴ | الف. تبرئه در حال شک                                  |
| ۹۴ | ب. منع دلیل تراشی به وسیله‌ی قیاس                     |
| ۹۶ | انواع تفسیر به اعتبار مقام مفسر                       |
| ۹۸ | ۲. عطف به‌ماسبق نشدن قوانین کیفری                     |

|     |                                                         |
|-----|---------------------------------------------------------|
| ۱۰۰ | ۱. قوانین شکلی                                          |
| ۱۰۱ | نگاهی به ماده‌ی ۱۱ قانون مجازات اسلامی و تحلیل آن       |
| ۱۰۳ | تبیین موارد الف تا ت                                    |
| ۱۰۶ | ۲. قوانین ماهوی؛ (در راستای عطف بماسبق نشدن)            |
| ۱۰۷ | مواعد عطف بماسبق شدن قوانین کیفری ماهوی                 |
| ۱۰۷ | ۱. قبل از صدور حکم قطعی                                 |
| ۱۰۸ | ۲. پس از صدور حکم قطعی                                  |
| ۱۱۰ | استثنائات و ا بر اصل عطف بماسبق نشدن قوانین جزایی ماهوی |
| ۱۱۲ | پرسش‌های درس چهارم                                      |

#### ■ درس پنجم: کاربرد قاعده‌ی عطف بماسبق نشدن قوانین کیفری در جرائم مختلف

|     |                                             |
|-----|---------------------------------------------|
| ۱۱۳ | کاربرد قاعده‌ی عطف بماسبق نشدن، جرائم مختلف |
| ۱۱۳ | ۱. جرم انی                                  |
| ۱۱۴ | ۲. جرم مستمر یا متمادی                      |
| ۱۱۵ | الف. مرور زمان تعقیب                        |
| ۱۱۵ | ب. از نظر اعتبار امر مختومه                 |
| ۱۱۶ | ج. صلاحیت دادگاه رسیدگی‌کننده               |
| ۱۱۶ | ۳. جرم استمرار یافته                        |
| ۱۱۷ | ۴. جرم اعتیادی یا به عادت                   |
| ۱۱۹ | ۵. جرم مرکب                                 |
| ۱۲۰ | الف. تاثیر مرور زمان                        |
| ۱۲۱ | ب. حاکمیت یا تاثیر قانون جدید               |
| ۱۲۱ | ج. دادگاه صالح به رسیدگی                    |
| ۱۲۲ | پرسش‌های درس پنجم                           |

## ■ درس ششم: ادامه‌ی ارکان تشکیل دهنده‌ی جرم (عنصر مادی)

- گفتار دوم: عنصر مادی ..... ۱۲۳
- انواع یا اقسام رفتار مجرمانه ..... ۱۲۴
۱. فعل یا رفتار مجرمانه‌ی مثبت ..... ۱۲۵
۲. ترک فعل یا رفتار مجرمانه‌ی منفی ..... ۱۲۵
۳. عار مجرمانه‌ی مثبت ناشی از رفتار مجرمانه‌ی منفی: (فعل ناشی از ترک فعل) ..... ۱۲۶
۴. وسعت و حاد بودن ..... ۱۲۷
۵. داشتن وسیله ..... ۱۲۷
- احراز رابطه‌ی علیت در رفتار مجرمانه ..... ۱۲۸
- بند اول، نظریه‌ها ..... ۱۲۹
- الف) نظریه‌ی خطای کیفری به‌عنوان شرط واجب یا ضروری نتیجه ..... ۱۲۹
- ایراد نظریه ..... ۱۳۰
- راه‌حل رفع ایراد ..... ۱۳۰
- ب) نظریه‌ی خطای کیفری به‌عنوان شرط مستقیم و یا متصل به نتیجه ..... ۱۳۱
- ایراد نظریه ..... ۱۳۱
- ج) نظریه‌ی خطای کیفری به‌عنوان شرط بویا و یا متحرک نتیجه ..... ۱۳۱
- انتقاد به نظریه ..... ۱۳۲
- د) نظریه‌ی خطای کیفری به‌عنوان شرط کافی یا مناسب نتیجه ..... ۱۳۲
- بند دوم: رویه‌ی قضایی ..... ۱۳۴
- الف) رویه‌ی قضایی دیوان کشور فرانسه ..... ۱۳۴
- ب) رویه‌ی قضایی دیوان کشور ایران ..... ۱۳۵
- پرسش‌های درس ششم ..... ۱۳۶

■ درس هفتم و هشتم: پروسه‌ی تشکیل جرم

۱۳۷ ..... مراحل ارتکاب جرم یا پروسه‌ی تشکیل جرم

۱۳۷ ..... ۱. قصد ارتکاب جرم یا اندیشه‌ی مجرمانه

۱۳۸ ..... ۲. تهیه‌ی مقدمات

۱۴۰ ..... ۳. مرحله‌ی شروع به اجرا

۱۴۵ ..... انصراف ارادی مرتکب

۱۴۵ ..... انصراف غیرارادی مرتکب

۱۴۶ ..... ۴. مرحله‌ی اجرا - جرم یا تمام جرم

۱۴۶ ..... مصادیق شروع به جرم در قانون

۱۴۷ ..... نظر دیوان عالی کشور در تحقق شروع به جرم

۱۴۷ ..... ۱. نظریه‌ی عینی

۱۴۸ ..... ۲. نظریه‌ی ذهنی یا روانی

۱۴۹ ..... ۳. نظریه‌ی مختلط «عینی - ذهنی»

۱۴۹ ..... بررسی چند موضوع دیگر در باب عنصر مادی جرم

۱۴۹ ..... الف) ویژگی مرتکب

۱۵۰ ..... ب) رفتار مرتکب

۱۵۰ ..... ج) موضوع جرم

۱۵۰ ..... د) وسیله‌ی ارتکاب جرم

۱۵۰ ..... هـ) نتیجه‌ی جرم

۱۵۱ ..... و) زمان جرم

۱۵۱ ..... ز) مکان جرم

۱۵۲ ..... ح) ویژگی مجنی علیه یا شخصیت بزه‌دیده

۱۵۳ ..... پرسش‌های درس هفتم و هشتم

## ■ درس نهم و دهم: تمهیدی ارکان و عناصر تشکیل دهنده جرم (عنصر معنوی)

- گفتار سوم: عنصر معنوی یا روانی جرم ..... ۱۵۵
- عنصر معنوی در جرائم عمدی ..... ۱۵۶
- اجزاء عمد ..... ۱۵۷
۱. علم ..... ۱۵۷
- الف) عام به حکم ..... ۱۵۸
- استثنائات پذیرش جهل به حکم از سوی مرتکب ..... ۱۵۹
- ب) علم به موجد ..... ۱۶۰
۲. سوءنیت ..... ۱۶۱
- اقسام سوءنیت ..... ۱۶۲
- الف) سوءنیت عام و سوءنیت خاص ..... ۱۶۳
- ب) سوءنیت جازم و سوءنیت احتمالی ..... ۱۶۴
- ج) سوءنیت معین و سوءنیت نامعین ..... ۱۶۵
- د) سوءنیت ساده و سوءنیت مشدده ..... ۱۶۵
۳. انگیزه ..... ۱۶۶
- تاثیر انگیزه در تعیین مجازات ..... ۱۶۸
- عنصر معنوی در جرائم غیر عمدی ..... ۱۶۹
- تقسیم جرم از دیدگاه حقوقدانان ..... ۱۷۲
- الف) جرم انتظامی ..... ۱۷۲
- ب) جرم مدنی ..... ۱۷۲
- ج) جرم جزایی ..... ۱۷۲
- تفاوت جرم جزایی و جرم مدنی ..... ۱۷۲
- الف) تفاوت به لحاظ ارکان جرم ..... ۱۷۳

|     |                                |
|-----|--------------------------------|
| ۱۷۳ | ۱. تفاوت در عنصر یا رکن قانونی |
| ۱۷۳ | ۲. تفاوت در عنصر و رکن مادی    |
| ۱۷۴ | ۳. تفاوت در عنصر و رکن معنوی   |
| ۱۷۴ | ب) تفاوت از حیث ضمانت اجرایی   |
| ۱۷۵ | پرسش‌های درس نهم و دهم         |

### ■ درس یازدهم و دوازدهم: قلمرو قوانین کیفری در مکان

|     |                                                      |
|-----|------------------------------------------------------|
| ۱۷۷ | قلمرو قوانین کیفری در مکان: صلاحیت‌های کیفری         |
| ۱۷۷ | صلاحیت                                               |
| ۱۷۸ | انواع صلاحیت‌های کیفری                               |
| ۱۷۸ | ۱. اصل صلاحیت سرزمینی [ماده‌ی ۴ قانون مجازات اسلامی] |
| ۱۷۸ | بررسی ماده‌ی ۳ قانون مجازات اسلامی                   |
| ۱۷۹ | نکات ماده                                            |
| ۱۸۱ | آثار و نتایج اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری           |
| ۱۸۲ | استثنائات صلاحیت سرزمینی                             |
| ۱۸۲ | الف) مصونیت سیاسی                                    |
| ۱۸۳ | ب) مصونیت ناشی از ایفای وظیفه‌ی نمایندگی             |
| ۱۸۳ | بررسی ماده‌ی ۴ قانون مجازات اسلامی                   |
| ۱۸۳ | نکات ماده                                            |
| ۱۸۵ | ۲. صلاحیت شخصی [ماده‌ی ۷ و ۸ قانون مجازات اسلامی]    |
| ۱۸۶ | مبانی اعمال صلاحیت شخصی                              |
| ۱۸۷ | اصل صلاحیت شخصی دو حالت دارد                         |
| ۱۸۷ | الف. اصل صلاحیت شخصی فعال یا مثبت: (بزه‌کار محور)    |

- ۱۸۸..... ب. اصل صلاحیت شخصی غیرفعال یا منفی: (بزه دیده محور)
- ۱۹۰..... ۳. اصل صلاحیت واقعی [ماده‌ی ۵ و ۶ قانون مجازات اسلامی]
- ۱۹۱..... مبانی اصل صلاحیت واقعی
- ۱۹۱..... بررسی ماده‌ی ۵ قانون مجازات اسلامی
- ۱۹۵..... بررسی ماده‌ی ۶ قانون مجازات اسلامی
- ۱۹۷..... ۴. اصل صلاحیت جهانی؛ بین‌المللی: [ماده‌ی ۹ قانون مجازات اسلامی]
- ۱۹۷..... مبانی اصل صلاحیت جهانی
- ۱۹۸..... مشروعیت اصل صلاحیت جهانی در حقوق ایران
- ۱۹۸..... مفهوم استرداد
- ۱۹۹..... فایده‌ی استرداد
- ۲۰۰..... استثنائات پاسخ به تقاضای استرداد
- ۲۰۱..... پرسش‌های درس یازدهم و دوازدهم

#### ■ درس سیزدهم: علل موجه‌ی جرم

- ۲۰۵..... علل و یا عوامل موجه‌ی جرم؛ اسباب إباحه
- ۲۰۶..... نکاتی پیرامون عوامل موجه‌ی جرم
- ۲۰۷..... اول. امر آمر قانون، حکم قانون، اجازه‌ی قانون، اجرای قانون اهم
- ۲۰۷..... عوامل یا علل موجه‌ی جرم عبارتند از
- ۲۰۷..... ۱. امر آمر قانون
- ۲۱۰..... نظریه‌ی اطاعت محض
- ۲۱۱..... نظریه‌ی بررسی اوامر
- ۲۱۱..... نظریه‌ی بینابین
- ۲۱۱..... مسؤولیت کیفری و مدنی آمر و مأمور

|     |                                                       |
|-----|-------------------------------------------------------|
| ۲۱۲ | منظور از اشتباه در ماده                               |
| ۲۱۳ | ۲. حکم قانون                                          |
| ۲۱۴ | ۳. اجازه‌ی قانون                                      |
| ۲۱۵ | شرط جایز بودن اقدامات والدین و اولیای قانونی          |
| ۲۱۶ | ۴. ارتکاب عمل برای اجرای قانون اهم: [اجرای قانون اهم] |
| ۲۱۷ | پرسش‌های درس سیزدهم                                   |

#### ■ درس چهارم: سبب جرم (دفاع مشروع)

|     |                                            |
|-----|--------------------------------------------|
| ۲۱۹ | دوم: دفاع مشروع                            |
| ۲۱۹ | دفاع مشروع در ایات قرار                    |
| ۲۲۰ | دفاع مشروع در روایات                       |
| ۲۲۰ | دفاع مشروع در کلام فقها                    |
| ۲۲۱ | دفاع مشروع در حقوق بین‌الملل               |
| ۲۲۱ | نظریات ارائه شده پیرامون دفاع مشروع        |
| ۲۲۱ | (۱) نظریه‌ی دفاع به‌عنوان حقی فطری و طبیعی |
| ۲۲۲ | (۲) نظریه‌ی نقض قرارداد اجتماعی            |
| ۲۲۲ | (۳) نظریه‌ی اثبات حق (اجرای عدالت)         |
| ۲۲۳ | (۴) نظریه‌ی اجبار معنوی                    |
| ۲۲۳ | (۵) نظریه‌ی انجام وظیفه و دفاع از منافع    |
| ۲۲۴ | (۶) نظریه‌ی کرامت انسانی و مقتضیات آن      |
| ۲۲۴ | (۷) نظریه‌ی اعمال حق یا انجام وظیفه        |
| ۲۲۵ | بررسی ماده‌ی ۱۵۶ قانون مجازات اسلامی       |
| ۲۲۵ | موضوعات دفاع مشروع                         |

|     |                                        |
|-----|----------------------------------------|
| ۲۲۶ | ۱. دفاع از نفس                         |
| ۲۲۶ | ۲. دفاع از عرض و ناموس                 |
| ۲۲۷ | ۳. دفاع از مال                         |
| ۲۲۷ | ۴. دفاع از آزادی تن                    |
| ۲۲۸ | ۵. دفاع از دیگری                       |
| ۲۲۸ | شرایط دفاع از دیگری                    |
| ۲۳۰ | رکنان: عام مشروع                       |
| ۲۳۰ | رکن اول؛ تجاوز                         |
| ۲۳۰ | شرایط تجاوز                            |
| ۲۳۱ | ۱. ناروا بودن غ. قانونی بودن تجاوز     |
| ۲۳۲ | ۲. قریب الوقوع بودن یا فعلی بودن تجاوز |
| ۲۳۲ | ۳. واقعی بودن تهدید و تجاوز            |
| ۲۳۳ | ۴. انسان بودن عامل تهدید               |
| ۲۳۳ | ۵. فقدان تحریک قبل از تجاوز            |
| ۲۳۳ | رکن دوم؛ دفاع                          |
| ۲۳۴ | ضرورت دفاع و رعایت مراحل آن            |
| ۲۳۶ | جهت دفاع                               |
| ۲۳۹ | پرسش‌های درس چهاردهم                   |

■ درس پانزدهم: علل موجهی جرم (ضرورت)

|     |                                    |
|-----|------------------------------------|
| ۲۴۱ | سوم: ضرورت                         |
| ۲۴۲ | تعریف حالت ضرورت و اضطرار          |
| ۲۴۳ | ضرورت یا اضطرار در حقوق جزای اسلام |

|                                                                      |     |
|----------------------------------------------------------------------|-----|
| شرایط تحقق ضرورت.....                                                | ۲۴۵ |
| ۱. اهمیت و فعلیت خطر.....                                            | ۲۴۵ |
| ۲. ضرورت ارتکاب جرم برای حفاظت از جان یا مال.....                    | ۲۴۵ |
| ۳. تناسب عمل ارتكابی با خطر موجود و عدم دخالت مرتکب در ایجاد آن..... | ۲۴۶ |
| ۴. عدم ایجاد عمدی خطر توسط مرتکب.....                                | ۲۴۶ |
| نتایج حاصله از تحقق حالت ضرورت.....                                  | ۲۴۶ |
| پرسش‌های درس شانزدهم.....                                            | ۲۴۸ |

#### ■ درس شانزدهم: الف) موجب جرم (رضایت)

|                                                                      |     |
|----------------------------------------------------------------------|-----|
| چهارم: رضایت.....                                                    | ۲۴۹ |
| تأثیر استثنائی رضایت در ماهیت جرم.....                               | ۲۵۳ |
| نخست: تأثیر رضایت مجنی‌علیه در عدم تحقق جرم.....                     | ۲۵۳ |
| دوم: رضایت مجنی‌علیه شرط ایباحی عمل است.....                         | ۲۵۴ |
| ۱. مداخله طبیب در درمان بیمار یا عملیات جراحی.....                   | ۲۵۴ |
| الف) عمل جراحی یا طبی مشروع.....                                     | ۲۵۵ |
| ب و ج) رضایت مجنی‌علیه - رعایت موازین فنی و علمی و نظامات دولتی..... | ۲۵۵ |
| ۲. عملیات ورزشی.....                                                 | ۲۵۸ |
| پرسش‌های درس شانزدهم.....                                            | ۲۶۰ |
| منابع و مآخذ.....                                                    | ۲۶۱ |

بسم الله الرحمن الرحيم

## مقدمه

ستایش خداوند را که انسان را به زیور علم بیاراست و موهبت دانایی را به وی ارزانی داشت؛ و شکر و سپاس به ارگاه بی‌منت‌هایش که توفیق را رفیق راهمان نمود تا با فیض عنایات حضرتش قدم دانش، بر دیوان جاودانه‌ی دانایی رقم زنیم تا شاید ما نیز بتوانیم با اندک بضاعت‌مان در رمره‌ی دست‌آورد علم و دانش درآئیم.

با کسب اجازه از محضر اساتید عرصه‌ی حقوق جزا، خدمت خوانندگان عزیز عرضه می‌دارم که کتاب حاضر یکی از مجموعه کتاب - فوق جزای عمومی در جلد نخست می‌باشد که در کنار تالیفات گران‌سنگ اساتید فوق‌العاده عرصه‌ی علم جزا؛ حضراتی همچون: دکتر اردبیلی، دکتر میرمحمد صادقی، دکتر گل‌دوزیان، دکتر شامبیاتی، دکتر شمس‌ناتری، استاد ساولانی و سایر اساتید معزز که در این زمینه استادانه قلم به رشته‌ی تحریر درآورده‌اند، بی‌شک برگ سبزی است تحفه‌ی درویش، که به صورت مخلص و موجز و البته با پرداختن به امهات حقوق جزای عمومی یک خدمت خوانندگان عزیز عرضه می‌گردد. بی‌تردید هر کتاب علمی، وجاهت و ثقل گفتار خویش را وام‌دار نظریات و اقوال بزرگان می‌باشد که این کتاب نیز از این امر مستثنی نیست؛ اما پیشتر به جهت اینکه گاه در برخی موارد سمند سخن به قول مختار کشیده و در کنار در افشانی اقیانوس پهن‌آور علم و دانش آن بزرگواران، همچون

برکه‌ای که موج از تکه سنگی به دست کودکی بازی‌گوش و گستاخ بوده، سخن‌پرانی کرده کمال پوزش و خاکساری را دارم.

کتاب حاضر جهت تدریس اساتید محترم در یک ترم تحصیلی در قالب ۱۶ جلسه بر اساس جدول ارائه شده از طرف دانشگاه و بر پایه‌ی سرفصل‌های حقوق جزای عمومی یک، تهیه و تدوین شده است که امیدوارم برای اساتید محترم و دانشجویان گرامی، مفید فایده و مثمر ثمر واقع گردد.

این کتاب شامل ۱۶ درس در موضوعات ذیل می‌باشد:

۱. کلیات [تعاریف، وابستگی‌ها، ویژگی‌ها، منابع]
۲. تحولات تاریخی، به‌ادها و اندیشه‌های حقوق جزا [تحولات تاریخی، اصول حاکم بر جرائم و مجازات‌ها، مکاتب فکری]
۳. جرم [تعاریف، ارکان، عناصر تشکیل دهنده‌ی جرم و بررسی عنصر قانونی]
۴. آثار عنصر قانونی جرم [تفسیر، آثار آن، انواع تفسیر، بررسی ماده‌ی ۱۱ قانون مجازات اسلامی، عطف بماسبق نشدن قوانین کیفری، بررسی ماده‌ی ۱۰ قانون مجازات اسلامی]
۵. کاربرد قاعده‌ی عطف بماسبق نشدن قوانین کیفری - جرائم مختلف: اجرم آنی، جرم مستمر، جرم استمرار یافته، جرم مرکب، جرم به‌علاوه]
۶. ادامه‌ی ارکان تشکیل دهنده‌ی جرم: [عنصر مادی، اقسام رفتار مجرمانه، احراز رابطه‌ی علیت در رفتار مجرمانه]
- ۷ و ۸. پروسه‌ی تشکیل جرم: [شروع به جرم و بررسی مواد ۱۲۲ و ۱۲۳ قانون مجازات اسلامی]
- ۹ و ۱۰. تمه‌ی ارکان تشکیل دهنده‌ی جرم: [عنصر معنوی در جرایم عمدی و غیر عمدی]
- ۱۱ و ۱۲. قلمرو قوانین کیفری در مکان: [بررسی مواد ۳ تا ۹ قانون مجازات

اسلامی: صلاحیت‌های سرزمینی، شخصی، واقعی و جهانی]

۱۳. علل موجهی جرم: [امر آمر قانونی، اجازه‌ی قانون، حکم قانون، اجرای قانون

[اهم]

۱۴. علل موجهی جرم: [دفاع مشروع]

۱۵. علل موجهی جرم: [ضرورت]

۱۶. علل موجهی جرم: [رضایت]

از تلاش‌های بداندی کارشناس محترم حقوق خانم زهره باشتی‌زاده که زحمت ویراستاری علمی و فنی این مجموعه را متحمل شدند کمال تشکر و قدردانی را دارم. در نهایت از رهبران هاشم‌المانه و حکیمانه‌ی نماینده‌ی محترم ولی فقیه در استان و امام جمعه‌ی معزز بوشهر حضرت آیت الله صفایی بوشهری در چاپ این اثر صمیمانه سپاسگزارم.

در پایان از تمامی محققین، مولفین، اساتید و دانشجویان گرامی تقاضا می‌کنم هرگونه انتقاد و پیشنهاد خود را پیرامون مطالب مجزایی و ساختاری این کتاب، به این راقم ارائه فرمایند تا در چاپ‌های بعدی این اثر لحاظ گردد. توفیقات روز افزون را برای همه‌ی محققین، مولفین، اساتید و دانشجویان گرامی از خداوند منان مسألت دارم.

اللَّهُمَّ وَفَّقْنَا لِمَا نَحِبُّ وَتَرْضَى

محسن نراءمان ارشاد

۱۳۹۶/۱۲/۲۸